

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

**Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра конституційного, міжнародного та адміністративного
права**

Центр дослідження конституційної юстиції

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ НА ТЕМУ:**

**«МІЖНАРОДНІ І НАЦІОНАЛЬНІ
МЕХАНІЗМИ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА».**

22 січня 2021 року

**м. Івано-Франківськ
"НАІР"
2021**

УДК 341.01; 342.95
ББК 67.9(4Укр)300.3
М 58

Матеріали друкуються в авторській редакції.

За повного або часткового відображення матеріалів даної публікації посилання на видання обов'язкове.

М 58 Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: «Міжнародні і національні механізми прямої демократії: теорія і практика» (м. Івано-Франківськ, 22 січня 2021 року) / упорядник В. І. Розвадовський. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. 280 с.

ISBN 978-617-8011-10-9

У збірнику вміщені матеріали наукових доповідей, повідомлень та інформацій, представлених на міжнародній науково-практичній інтернет-конференції, організованій кафедрою конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника і проведеної в Івано-Франківську 22 січня 2021 року.

Для державних та муніципальних службовців, науковців, аспірантів, практикуючих юристів, та усіх тих, хто цікавиться станом реалізації механізмів прямої демократії в українському законодавстві.

УДК 341.01; 342.95

ISBN 978-617-8011-10-9

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2021

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	9
ПЕРЕДМОВА (<i>від організаторів</i>)	15
НАПРЯМОК І. «ПРОБЛЕМАТИКА ОСНОВОПОЛОЖНИХ ЗАСАД ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ, ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ»	18
<i>Вінтоняк Олена Василівна, «Пряма демократія: актуальність у світі та в Україні»</i>	21
<i>Голинська Мар'яна Ігорівна, «Трансформація демократії: від минулого до сьогодення»</i>	26
<i>Дерев'янку Сергій Миронович, «Політико-правові проблеми модернізації законодавчого регулювання механізму прямої демократії в Україні»</i>	31
<i>Knysh Vitalii, Pankevych Markiyan «The problem of understanding the types, areas and limits of legal regulation by public servants in Ukraine» (Проблема розуміння типів, сфер та меж правового регулювання публічними службовцями в Україні)</i>	36
<i>Ковбас Ігор Васильович, «Історико-правова природа форм безпосередньої демократії на теренах українських земель»</i>	40
<i>Кравчук Микола Володимирович, «Генезис прямої демократії в державотворенні України»</i>	46
<i>Мельничук Світлана Миколаївна, «Національні механізми прямої демократії в умовах глобалізації»</i>	56

Ковбас Ігор Васильович, доцент Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, доктор юридичних наук

Історико-правова природа форм безпосередньої демократії на теренах українських земель

Згідно ч. 1 ст. 21 Загальної декларації прав людини 1948 року, кожна людина має право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо чи за посередництвом вільно обраних представників. Це засадниче положення розкривається у ч. 2 ст. 21 в якій задекларовано, що кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй державі, ч. 3 декларує, що воля народу повинна бути основою влади уряду, зазначена воля повинна знаходити прояв у періодичних і нефальсифікованих виборах, що мають проводитися при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж за допомогою інших рівнозначних форм, що забезпечують свободу волевиявлення громадян [1].

Згідно зі ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року кожен громадянин повинен мати без дискримінації й без необґрунтованих обмежень право і можливість: а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; б) голосувати і бути обраним на дійсних періодичних виборах, що проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують вільне волевиявлення громадян; в) допускатися у своїй державі на загальних умовах рівності до державної служби [2].

Як Декларація, так і Пакт композиційно поєднують в одній статті право брати участь у веденні державних справ із виборчими правами і з правом допуску до державної служби.

Право брати участь в управлінні державними справами закріплюється в підсистемі політичних прав і свобод, воно розвиває та поглиблює положення статей 5 та 15 Конституції про народовладдя, політичну багатоманітність і свободу політичної діяльності, що мають відправний, загальноформулюючий характер. Це

суб'єктивне право характеризується як стрижневе, інтегруюче в системі політичних конституційних прав і свобод громадян, як важлива ознака демократичності держави. У ст. 38 Конституції України зафіксовано, що громадяни нашої держави мають право брати участь в управлінні державними справами, а також у всеукраїнському і місцевих референдумах та вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, при цьому громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [3].

Слід підкреслити, що новим у Конституції України 1996 року є те, що в зазначеній статті закріплене право громадян України брати участь в управлінні тільки «державними» справами, а не «державними і громадськими», як у Конституції УРСР 1978 року. Законодавство радянської доби при формулювання цього питання дотримувалась положення про те, що громадські формування (профспілки, комсомол тощо) не протиставлялися суб'єктам публічного адміністрування, а складали з ними єдине ціле. В радянській правовій доктрині не визнавалася концепція громадянського суспільства, з якою в сучасній науці асоціюється здійснення громадських, недержавних справ. Сьогодні вважається, що право на управління громадськими справами має самостійний характер, й у сучасній Конституції України регулюється статтями про об'єднання громадян (політичні партії, громадські організації), місцеве самоврядування тощо.

Право брати участь в управлінні державними справами за своєю природою є не тільки одним із найважливіших суб'єктивних політичних прав громадян, а й є основоположним принципом взаємовідносин між особою і державою. Це право здійснюється через систему інститутів безпосередньої демократії. Воно є комплексним і об'єднує майже всі інші політичні права і свободи громадян, зокрема право вільно обирати і бути обраними, брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, а також рівне право доступу до державної служби – ці аспекти відображають

правомочності політичного характеру, що розкривають зміст загального права громадян на участь в управлінні справами суспільства та держави.

Право брати участь у всеукраїнському референдумі та право вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є основоположними, найбільш поширеними і дієвими формами участі громадян України в управлінні суспільними та державними справами.

У демократичних країнах вибори і референдуми, будучи головними політичними інститутами, дозволяють народу виступати реальним джерелом влади, а громадянському суспільству – контролювати державну діяльність. За допомогою виборів народ визначає своїх представників та наділяє їх мандатом на здійснення його суверенних прав.

В підручнику «Основи демократії» зазначається, що демократія будучи формою державного правління, а також формою політичного режиму передбачає, що суб'єкти публічного врядування шляхом використання певних процедур за допомогою яких здійснюється вироблення і прийняття відповідного рішення діють із урахуванням спільного (сукупного) досвіду беруть на себе відповідальність за їх реалізацію. Слід відмітити, що процедурна демократія — важливе надбання людства, прийняте як для вирішення загальнонаціональних справ (плебісцит, загальнонародне волевиявлення), так і для належного вирішення локальних, місцевих проблем (громадські слухання нарівні міста, села, голосування на загальних зборах) [4, с. 30-31].

Довідкові джерела, акумулюючи думки щодо обґрунтування сутності демократії зазначають, що «демократія» – організація та функціонування політичної системи, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, його права брати участь у розв'язанні державних справ у поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод» [5, с. 208].

Великий тлумачний словник сучасної української мови слово «демократія» трактує як форма управління, політичний лад, за якого верховна влада належить народові» [6, с. 213].

У підручнику «Основи демократії», глосарій наступним чином трактує слово «демократія» – поняття, яким у стародавні часи позначали державний лад, за якого вирішальна роль у прийнятті рішень і врядуванні належала народним зборам і голосуванню; нині вживається у кількох значеннях: 1) природний спосіб самоорганізації суспільства, властивий людським спільнотам від найбільш примітивних форм існування і до сьогодні; 2) суспільне самоврядування, яке здійснюють рівноправні громадяни через безпосередню участь в обговоренні й вирішенні громадських справ шляхом вільного вибору (голосування); 3) форма державного правління (республіка), сукупність певних інституцій, принципів і норм, відповідно до яких формується і функціонує державний організм як ціле. У порівнянні з іншою формою державного правління (монархією), демократії властиве систематичне оновлення влади шляхом виборів та наявність норм, які забезпечують розподіл влади та непорушність певної сукупності громадянських прав і свобод; у більш вузькому розумінні — форма держави, де органи влади формуються за посередництвом виборів, де існує розподіл влад та закріплення функцій основних гілок влади у конституції; 4) політичний режим, який передбачає, окрім формальних ознак демократії як форми державного правління, ще й наявність реально гарантованих невідчужуваних прав і свобод людини, визнаний статус опозиції, права меншин та ін. Демократія як різновид політичного режиму — це спосіб здійснення влади, коли остання є обмеженою (і свідомо самообмеженою) законом, коли існує простір свободи для самореалізації вільної особистості, формування широкої мережі вільних стосунків громадян, що утворюють різноманітні асоціації і групи інтересів, через посередництво яких вони реалізують свої прагнення, досягають своїх цілей тощо; 5) певний різновид ідеології, який ґрунтується на визнанні особливої ролі і статусу (суверенітету) народу, який є джерелом влади і носієм різноманітних моральних

чеснот; б) певний набір процедурних правил, використання яких дає змогу вирішувати певні питання соціального життя, виробництва, обрання на керівні посади тощо (наприклад, процедура таємного голосування, жеребкування та ін.)»[4, с. 771-772].

Відносно вживання назви «демократія», до неї може застосовуватись назва представницька, дорадча, учасницька, процедурна, реальна, елітарна, партисипаторна, полісна тощо, а також, на думку дослідників цієї проблеми, і нами ця думка підтримується, що «демократія пряма (безпосередня) — одна з форм демократії, коли без будь-яких посередників (прямо) громадянин може впливати на стан справ у суспільстві, держави, виявляючи свою волю, беручи участь у прийнятті рішень» [4, с. 771].

Найбільш яким проявом безпосередньої форми демократії є референдум – усенародне голосування, яке проводиться з якогось важливого питання державного, суспільного життя [5, с. 596]. Референдум – це спосіб прийняття законів, ухвалення рішень із найважливіших питань суспільного життя шляхом прямого волевиявлення громадян на всенародному голосуванні. Рішення, ухвалені шляхом референдуму, у більшості випадків мають обов’язкову юридичну силу для всіх громадян країни [4, с. 781].

Батьківщиною референдумів у нинішній правовій історії прийнято називати Швейцарію, де вперше було його проведено згідно вимог сучасного підходу до його проведення. Якщо аналізувати прояви всенародного обговорення і прийняття значимих для суспільства і держави рішень на території українських земель, то історія засвідчує що такою формою в часи Київської Русі було «Віче». Віче — це народні збори в Київській Русі. Віче обирало і усувало князя, посадників, тисяцьких, соцьких та ін. Чинило вічовий суд, приймало закони, оголошувало війну і мир, вело переговори з іноземними купцями. Рішення приймали шляхом схвалення пропозиції «криком», за часи козацтва – Козацька рада (січова, військова) — вищий законодавчий, судовий і адміністративний орган Запорозької Січі, рішення якого було обов’язковим для виконання. Розглядав питання внутрішньої і зовнішньої політики, проводив

вибори козацької старшини, поділ земель та ін. Членами ради могли бути всі козаки. Паростками референдуму мабуть можна рахувати і «Магдебурзьке право» – міське право доби Середньовіччя, що встановлювало порядок виборів і функції органів міського самоврядування, за яким міста звільнялися від управління і суду великих земельних власників та створювали органи місцевого самоуправління. В деяких містах України зазначене право проіснувало до кінця XVIII ст.

Проявом всенародного впливу на прийняття управлінських рішень в суспільстві і державі в сучасну добу в незалежній Україні, на нашу думку є всеукраїнський та місцеві референдуми, виборча система, формування та направлення петицій Президенту України.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року. Документ 995_015, редакція прийняття 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Документ 995_043, чинний, поточна редакція від 19.10.1973 року, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

3. Конституція України від 28.06.1996 р. поточна редакція від 01.01.2020, року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Основи демократії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А. Ф. Колодій. Третє видання, оновлене і доповнене. Львів: Астролябія, 2009. 832 с.

5. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. С. 213.